

ODABRANA DELA GINTERA GRASA

LIMENI DOBOŠ

MAČKA I MIŠ

PSEĆE GODINE

GINTER
GRAS
PSEĆE
GODINE

Preveo s nemačkog
Ivan Ivanji

■ Laguna ■

Naslov originala

Günter Grass
HUNDEJAHRE

Copyright Hermann © Luchterhand Verlag GmbH,
Neuwied Rhein, Berlin–Spandau 1963.

Translation copyright © za srpsko izdanje 2014, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Veoma me je obradovalo što su posle isuviše dugačkog prekida moje knjige ponovo našle izdavača u Srbiji. Možda je snaga književnosti baš u tome. Ona ume da savlada i podugačko vreme tišine i da posle nje uprkos svih smutnji ponovo podseti na sebe. Zahvaljujem se izdavačkom preduzeću Laguna i želim njemu i sebi brojne čitaoce naročito iz redova generacija koje pristižu.

A handwritten signature in black ink, consisting of two large, stylized, overlapping loops that resemble the letters 'G' and 'G'.

Ginter Gras

Libek, 27. septembra 2014.

Walter Henn
In memoriam

Sadržaj

JUTARNJE SMENE	11
LJUBAVNA PISMA	149
MATERNIJADE	469
Ivan Ivanji: <i>Ginter Gras i njegove „Pseće godine“</i>	735
<i>O autoru.</i>	749

JUTARNJE SMENE

PRVA JUTARNJA SMENA

Pričaj ti! Ne, pričajte vi! Samo ti pričaj. A možda da počne glumac? Zar sva strašila zbrda-zdola? Ili da sačekam dok se sve planete ne skupe u znaku Vodolije? Molim vas, počnite! Najzad, vaš je pas tada. Ali pre moga psa je vaš pas ili pas vašeg psa. Jedan mora da počne: ti ili on ili vi ili ja... Pre mnogih zalazaka sunca, još davno pre nego što je nas bilo, tekla je Visla, a da nam nije bila ogledalo, i iz dana u dan stalno nalazila svoje ušće.

Ovde pero u rukama drži neko ko se trenutno naziva Brauksel a rukovodi rudnikom, koji ne proizvodi ni kalijum, ni metal, ni ugalj, pa ipak zapošljava stotinu trideset i četiri radnika i nameštenika u izvornim galerijama i podinama, slemenim komorama i poprečnim oknima, u blagajni i ekspediciji – od smene do smene.

Visla je ranije tekla opasna i neregulisana. I pozvaše kubi-kaše godine hiljadu osam stotina devedeset i pete i dadoše im da severno od Ajnlagea, između primorskih sela Šivenhorsta i Nikelsvaldea prokopaju kanal zvani probod. On je, davši Visli novu deltu pod konac, smanjio opasnost od poplava.

Onaj što drži pero, piše Brauksel ponajčešće kao Castrop Rauxel, to jest sa x, a katkad kao Häksel sa ks. Ako mu tako dune, piše svoje ime i sa chs, onako kao što se na nemačkom piše Visla – Weichsel. Nagon za igrom i pedanterija diktiraju i nisu u protivrečnosti.

Nasipi Visle protezali su se od nedogleda do nedogleda i morali su pod nadzorom komesara za regulisanje nasipa u Marijenverderu da se odupiru visokim prolećnim vodama, jesenjim poplavama. Jaoj, ako bi bilo miševa u nasipu.

Onaj što drži pero, rukovodi rudnikom i različito piše svoje ime izgradio je sebi na ispražnjenoj ploči pisaćeg stola pomoću sedamdeset i tri čika od cigareta, popušenih u poslednja dva dana, tok Visle pre i posle regulacije: mrvice duvana i brašnasti pepeo označavaju reku sa njena tri ušća, a izgorele šibice predstavljaju nasipe i ograđuju je.

Pre mnogih mnogih zalazaka sunca: dolazi gospodin komesar za regulisanje nasipa iz oblasti u kojoj je godine pedeset i treće kod Kokockog, na visini groblja menonita,* nasip popustio – nedeljama su posle mrtvački kovčezi još visili u krošnjama – a on je, peške, na konju ili u čamcu, obučen u redengot i nikada bez bočice araka u širokom džepu, on, Vilhelm Erental, koji je u antičkim, pa ipak humoriističnim stihovima napisao one „Poslanice o posmatranju nasipa“ koje su, odmah po izlasku iz štampe, sa prijateljskom posvetom poslane nadzornicima nasipa, seoskim

* Menoniti – protestantska sekta osnovana prema učenju holandskog sveštenika Simona Menoa (*Simmons Menno*, 1492–1559), koja je veoma dogmatska i didaktička: deca se ne krste, vernicima je zabranjeno da služe vojsku, da vode procese pred sudom, da pred zemaljskim vlastima polože zakletvu, da se razvode itd. Gras ih karikira na taj način što im pripisuje da ne smeju da upotrebljavaju čak ni dugmeta, nego se zakopčavaju kopčama. U vreme kada započinje radnja *Psećih godina*, bilo ih je u priličnom broju u okolini Gdanjska. (Prim. prev.)

kmetovima i sveštenicima menonita, on je, pojavljujući se na ovom mestu da ga više nikada ne bismo ni pomenuli, nadgledao uzvodno-nizvodno zaklone, grubo izgrađene brane i kejove, terao prasiće sa nasipa, jer je na osnovu paragrafa osam, odredbe poljske policije od hiljadu osam stotina četrdeset i sedme svakoj stoci, pernatoj živini ili papkarima bilo zabranjeno da riju nasip ili da na njemu pasu.

S leve strane zalazilo je sunce. Brauksel je slomio jednu šibicu: drugo ušće Visle nastalo je bez pomoći kubikaša drugog februara hiljadu osam stotina četrdesete, kada je reka, pošto se led nagomilao, probila ispod sela Plenendorf morskouključnu, odnela dva sela i tako inspirisala osnivanje dva nova ribarska naselja, Istočnog Nojfera i Zapadnog Nojfera. Međutim, iako su oba Nojfera bogata pričama, seoskim ogovaranjima i neobičnim dogodovštinama, mi ćemo se baviti prvenstveno selima istočno i zapadno od prvog ušća: Šivenhorst i Nikelsvalde bili su, a jesu i danas, desno i levo od proboda Visle, poslednja sela spojena skelom; jer pet stotina metara nizvodno već otvoreno more meša svoju vodu od nula zarez osam procenata sadržine soli sa često kao pepeo sivim ali najčešće ilovačasto žutim istokom iz široko polegle Republike Poljske.

Brauksel govori pred sebe kao da baje: „Visla je široka reka, koja u uspomenama postaje sve šira, i pored brojnih peščanih sprudova ostaje plovna...“ Pušta da na ploči njegovog pisaćeg stola, koji je postao pregledna delta Visle, komadić gume za brisanje saobraća kao skela između nasipa od šibica i sada, pošto je jutarnja smena sišla u rudnik a dan bučno počinje vrapcima, postavlja devetogodišnjeg Valtera Materna – akcenat na drugom slogu – preko puta sunca koje zalazi za vrh nasipa kod Nikelsvaldea; dečak škripi zubima.

Šta se zbiva u devetogodišnjem sinu jednog mlinara kada stoji na nasipu, posmatra reku izložen zalasku sunca

i škripi zubima protiv vetra? Nasledio je to od svoje babe, koja je devet godina nepomično sedela na stolici i pokretala samo beonjače.

Mnogo šta prolazi vodom i Valter Matern to vidi. Od Montaua do Kezemarka je visoko vodostanje. Ovde, nedaleko od ušća, pomaže more. Kažu, ima miševa u nasipu. Uvek kad nasip popušta, kažu da je u njemu bilo miševa. Katolici iz Poljske su u toku noći pustili miševe na nasip, kažu menoniti. Drugi tvrde da su videli avet nasipa na konju belcu. Ali osiguravajuće društvo neće da poveruje ni u poljske miševe, ni u avet iz Gitlanda. Kada se nasip prolomio zbog miševa, avet je, kako saga to propisuje, na svom konju belcu skočila u visoke vode reke, ali to nije mnogo pomoglo: Visla je ponela sa sobom prisežnike nasipa. A Visla je ponela i sve katoličke miševe iz Poljske. I ponela je i grube menonite sa kukicama i kopčama, a bez džepova, ponela i one finije menonite sa dugmetima, rupicama i đavolskim džepovima, ponela i tri protestanta iz Gitlanda, i učitelja, tog socijalistu. Ponela je stoku iz Gitlanda, koja je rikala, i kolevke iz Gitlanda sa rezbarijama, ponela je celi Gitland: krevete iz Gitlanda i ormane iz Gitlanda, časovnike iz Gitlanda i kanarince iz Gitlanda, ponela je sveštenika iz Gitlanda – on je bio grub, imao je kopče – i sveštenikovu ćerku, a kažu da je ona bila lepa.

Sve to i još više pronosila je voda. Šta to nosi reka kao što je Visla? Sve što se lomi: drvo, staklo, olovke, saveze između Brauksela pisano sa x i Brauksela pisano sa chs, stolice, kosti, a i zalaske sunca. Davno zaboravljeno, kao plivač potrbuške ili na leđima, pomoću Visle dolazi u sećanje: Adalbert dođe.*

* Adalbert, Svantopolk, Mestvin, div Miligedo, bogovi Perkunos, Piko-los, Potrimpos itd. su likovi iz starih poljskih legendi, nemačkih viteških saga, pruske mitologije i raznih predanja koje Gras koristi sasvim slobodno. (Prim. prev.)

Adalbert dođe peške. Tad pogodi ga sekira. Al' Svantopolk se dade pokrstiti. Šta bi sa Mestvinovim ćerkama? Zar pobeže jedna bosonoga? Ko je uze? Div Miligedo sa svojom olovnom toljagom? Vatreno riđi Perkunos? Bledi Pikolos, koji uvek gleda odozdo nagore? Dečak Potrimpos se smeje i žvaće vlat žita. Hrastove obaraju. Škripe zubi – a ćerčica kneza Kinstutesa ode u manastir: dvanaest vitezova bez glave i dvanaest duvni bez glave igraju u mlinu: mlin melje sporo, mlin sve brže ide, melje duše za brašno da pad snega vide: mlin melje sporo, mlin sve brže svira, jela je sa dvanaest vitezova iz istog tanjira: mlin sporo melje, mlin se žuri, više sova, u podrumu mlina za dvanaest duvni na violini svira dvanaest vitezova: mlin sporo melje, mlin melje sve brže, slave sretenje i prde ko da konj rže: mlin sporo melje, mlin melje sve brže... ali kada je mlin goreo iznutra i plamen lizao napolje, i kada su prišle kočije za bezglave vitezove i bezglave duvne, kada je mnogo kasnije – zalasci sunca – Sveti Bruno prošao kroz vatru, a hajduk Bobrovski sa svojim druškanom Maternom, od koga sve potiče, potpaljivao označene kuće – zalasci sunca, zalasci sunca – Napoleon pre i posle toga: tada je vešto opsednuta varoš, jer su više puta i sa različitim uspehom pokušavali sa kongrevskim* raketama: a u gradu i na nasipima, na bastionima zvanim Kurjak, Medved, Mrki konj, na bastionima Iskok, Devičanska rupa i Pitomi zec, kašljali su Francuzi pod Rapom, pljuvali Poljaci sa svojim knezom Radzivilom, promukao je korpus jednorukog kape-tana De Šambira. Ali petog avgusta došla je jesenja poplava, popela se bez merdevina na zidine Mrki konj, Pitomi zec i Iskok, pokvasila barut, progutala šišteće rakete, dovela brojne ribe a naročito štuke u ulice i kuhinje: na čudesan način

* Kongrevske rakete – vrsta ručne granate, prvi put upotrebljena za vreme istorijske opsade grada Gdanjska na koju se autor poziva. (Prim. prev.)

svi su postali siti, iako su svi hambari u Ulici hmelja davno bili izgoreli – zalasci sunca. Što sve lepo pristoji Visli, što reci kao što je Visla daje boju: zalasci sunca, krv, ilovača, pepeo. A trebalo je da ih nosi vetar. Ne izvršavaju se sva naređenja; reke, koje žele u nebo, ulivaju se u Vislu.

DRUGA JUTARNJA SMENA

Ovde, na ploči Braukselovog pisaćeg stola i nad nasipom kod Šivenhorsta, sija svaki dan. A na nasipu Nikelsvalde stoji Valter Matern i škripi zubima, jer ono zalazi. Očišćeni se nasipi smanjuju. Samo krila vetrenjača, tupi crkveni tornjevi i topole – Napoleon je dao da se posade zbog artiljerije – kao da su zalepljene za nasip. On stoji sam. Mogao bi s njim biti i pas. Ali njega nema, čas je tu, čas tamo. Iza njega, već u senci, a niže od reke, miriše na puter, sireve, miriše da ozdraviš i da povратиš od mleka. Stoji Valter Matern, devetogodišnji dečko, širokonog, sa plavocrvenim martovskim kolenima, širi deset prstiju, zakosi oči, na njegovoj kratko podšišanoj kosi nabrekli su svi ožiljci, koji potiču od padova, tuča i bodljikavih žica. Vide se ožiljci iz profila, on škripi zubima – to je nasledio od babe – i traži kamen.

Na nasipu nema kamenja. Ali on traži. Nalazi suvo granje. Ali suvu granu ne možeš protiv vetra. A hoće mora hoće da se baca. Mogla bi Zenta, čas tu, čas tamo, da joj zvizne, ali ne zviždi, samo škripi – od toga će i vetar da otupi – i hoće da se baca. Mogao bi sa Hej! i Hej! da privuče Amzelov pogled sa podnožja nasipa, ali usta mu puna škripe – a hoće mora hoće ipak, a nema kamen u džepu; inače uvek ima jedan u džepu, ili u drugom jedan ili dva.

Kamen se ovde zove celak. Protestanti kažu: celak, onih nekoliko katolika: celak. Grubi menoniti: celak. I fini takođe: celak. Čak i Amzel, koji se rado izdvaja, kaže celak kad misli na kamen; a Zenta donese kamen ako joj neko kaže: donesi celak. Krive kaže celak, Kornelije Kabrun, Bajster, Folhert, Avgust Šponagel i majorica Fon Ankum, svi tako govore; i sveštenik Danijel Kliver iz Pavezarka kaže svojoj gruboj i finoj pastvi: „I mali David je uzeo celak i onog je zvekana, Golijata...“ Jer celak označava zgodan kamen veličine golubijeg jajeta.

Ali Valter Matern ne nalazi ništa ni u jednom, ni u drugom džepu. Desno ima samo mrvice i semenke od suncokreta, levo, pored kanapa i pucketavih ostataka skakavaca – dok gore škripi, dok sunce ode, dok Visla teče, pronosi nešto iz Gitlanda, nešto iz Montaua, Amzel se sagao, a stalno oblaci, dok Zenta protiv vetra, galebovi sa vetrom, nasipi čisto do nedogleda, i ode ode ode – nađe svoj perorez. Zalasci sunca u istočnim krajevima duže traju nego u zapadnim; to svako dete zna. Tu Visla teče od jednog neba do onog suprotnog. Sa keja u Šivenhorstu već se oslobađa parna skela i koso, zajedljivo nosi uz reku dva teretna vagona uskotračne željeznice za Nikelsvalde, na prugu za Štuthof. Baš onaj komad kože, zvan Krive, okreće od vetra svoje lice kao od goveđe kože, žmirka bez trepavica na vrhu nasipa: miču se grane, topole možeš izbrojati. Oči su mu nekako ukočene, ne saginje se, ruka mu je u džepu. I pogled klizne sa krošnje: tu je nešto komično, okruglo, saglo se, valjda hoće nešto da otme od Visle. To je Amzel, on skuplja trice i kučine – zbog čega trice i kučine? – to svako dete zna.

Ali kožni Krive ne zna što zna Valter Matern, koji traži celak u džepu, nalazi nešto u svom džepu. Dok Krive okreće

svoje lice od vetra, perorez postaje sve topliji u ruci Valtera Materna. Poklonio mu ga je Amzel. Ima tri noža, vadičep, testericu i trn. Amzel je podebeo, crven i smešan kad plače. Amzel pretražuje blato na dnu nasipa, jer Visla je skoro do vrha nasipa pošto je od Montaua do Kezemarka visoko vodostanje, pa iako pada prst po prst, još je do vrha nasipa i donosi sa sobom stvari koje su ranije bile u Palšauu.

Ode. Sad je s one strane nasipa i ostavilo je za sobom crvenilo koje je sve gušće. Tada – što samo Brauksel može da zna – Matern steže pesnicu u svom džepu, obuhvata perorez. Amzel je nešto mlađi od Valtera Materna. Zenta je daleko, lovi miševе, crna je kao što je nebo iznad nasipa sa strane Šivenhorsta crveno. Crknuta mačka se zaustavi među nanetim drvećem. Galebovi se množe u letu: pocpana svilena hartija se gužva, ispravlja, i staklene oči kao glavice čioda sve vide što je nošeno, što visi, juri, stoji ili samo postoji kao dve hiljade sunčanih pega na Amzelovom licu; vide i da nosi šlem, kao što su ih nosili kod Verdena. Šlem klizi, mora natrag na potiljak, opet klizi, dok Amzel vadi iz blata letve od ograda i motke, a i prnje teške kao olovo: tada se mačka odvaja, vrti se kao čigra, pripada galebovima. Opet se kreću miševi u nasipu. A skela se stalno približava. Voda nosi žutog crknutog psa i okreće ga. Koso, zajedljivo skela nosi dva teretna vagona. Voda nosi tele, ono ne živi više. Sad se vetar spotakao, ali nije promenio pravac. Galebovi zastaju u letu i kolebaju se. Sad je Valter Matern – dok su tu skela, vetar i tele, i sunce iza nasipa, i nepomični galebovi – izvukao pesnicu sa perorezom iz džepa, pa ju je, dok Visla teče, podigao pred pulover i, nasuprot sve jačem crvenilu pred njim, zglavci na prstima mu svi postaju kao od krede.

TREĆA JUTARNJA SMENA

Sva deca između Hildeshajma i Zaršteta znaju šta se kopa u Braukselovom rudniku, koji leži između Hildeshajma i Zaršteta.

Sva deca znaju zašto je pešadijski puk broj sto dvadeset i osam morao da ostavi u Bonzaku onaj čelični šlem, koji Amzel sada nosi, zajedno sa drugim čeličnim šlemovima, pored jedne gomile platnenih, radnih uniformi i nekoliko poljskih kuhinja, kada je železnicom krenuo hiljadu devet stotina dvadesete.

Mačka je ponovo tu. Sva deca znaju: to nije ista mačka, samo miševi ne znaju i galebovi ne znaju. Struja nosi nešto, to nije ni pas, ni ovca, to je orman za odela. Orman se ne sudara sa skelom. I u trenutku kada Amzel izvlači motku iz blata i pesnica Valtera Materna koja se stisnula oko peroreza počinje da drhti, oslobađa se mačka: ponese je otvoreno more, koje se pružilo do neba. Galebovi se smanjuju, miševi se miču u nasipu, Visla teče, pesnica nad nožem drhti, vetar je severozapadni, nasipi se stanjuju, pučina sve što ima gura protiv reke, još i neprekidno zalazi sunce, još i neprekidno skela donosi sebe i dva teretna vagona: skela se ne prevrće, nasipi se ne prolamaju, miševi se ne boje, sunce neće natrag, Visla neće natrag, mačka neće, galebovi neće, ni oblaci, ni pešadijski puk, ni Zenta neće natrag kurjacima, nego da bude dobradobradobra... Ni Valter Matern ne želi da perorez, koji mu je poklonio debeli, kratki, masni Amzel, vrati u džep; štaviše, pesnica, koja je stegla nož, uspeva da postane još za nijansu kredastija. A gore škripe zubi sleva nadesno. Sve olabavljuje dok teče, dolazi, tone, vrti se, diže

se i spušta, čak i pesnica u kojoj je perorez, tako da sva istisnuta krv može da se vrati u sada lako zatvorenu šaku: Valter Matern zamahne pesnicom u kojoj je predmet što je postao vreo, stoji samo još na jednoj nozi, na stopalu, prstima, na pet prstiju u cipelama na vezivanje, bez čarapa, u cipelama nema više težine, svu svoju težinu spušta u ruku iza sebe, ne cilja, jedva škripi; i toga tekućeg, nosećeg, potonulog, izgubljenog trenutka – jer ni Brauksel ga više ne može spasti, pošto je zaboravio, nešto je zaboravio – sada, dakle, kada Amzel diže pogled sa dna nasipa, istovremeno levom rukom i jednim delom svojih dve hiljade sunčanih pega gura čelični šlem ka jednom drugom delu svojih dve hiljade sunčanih pega, ruka Valtera Materna već je napred, prazna, laka i samo još pokazuje mesta na ruci koja su svojim pritiskom udubili perorez sa tri sečiva, jedan vadičep, jedna testerica i jedan trn; u čijim je žlebovima bilo morskog peska, ostatka marmelade, borovih iglica i nešto malo krvi krtice; čija bi vrednost za razmenu bilo novo zvono bicikla; koji niko nije bio ukrao, nego ga je Amzel sopstvenim zarađenim novcem kupio u dućanu svoje majke, pa ga je poklonio svom prijatelju Valteru Maternu; koji je prošlog leta prikovao jednog leptira na kapiju Folhertove pojate, ispod keja Kriveove skele pogodio istoga dana četiri pacova, nedavno na peščanim sprudovima zeca, a pre dve nedelje krticu, pre nego što je Zenta uspela da je ščapi. Osim toga, unutrašnji deo te ruke pokazuje tragove noža kojim su Valter Matern i Eduard Amzel, kada su imali osam godina, zarezali nadlanicu da bi postali braća po krvi, pobratimi, jer im je o tome pričao Kornelije Kabrun, koji je bio u nemačkoj jugozapadnoj Africi i znao štošta o Hotentotima.

ČETVRTA JUTARNJA SMENA

U međuvremenu – dok Brauksel otkriva prošlost jednog peroreza, a isti perorez se kao bačeni predmet pokorava snazi zamaha, snazi vetra koji mu se protivi i zemljinoj teži, ostaje nam dovoljno vremena da proknjižimo postignute rezultate jednog radnog dana od jutarnje smene do jutarnje smene – u međuvremenu je, dakle, Amzel rukom zabacio šlem na potiljak. Pogledom je preskočio nagib nasipa, istim pogledom shvatio ko je bacač, poslao pogled za bačenim predmetom; a perorez je, tvrdi Brauksel, u međuvremenu postigao onu konačnu tačku koja je data svakom predmetu što teži u visine, postigao ju je dok Visla teče, dok je mačka nošena strujom, galeb kriči, dolazi skela, dok je kučka Zenta crna, a sunce ne prestaje da zalazi.

U međuvremenu – jer svaki se bačeni predmet kad dostigne onu tačkicu od koje počinje silazak, koleba za trenutak, pretvara se da je zastao – dok tako perorez gore stoji u mestu, Amzel otkida pogled od tačkice predmeta – već trzovito nož pada prema reci jer je izložen jačem protivvetru – i ponovo ima na oku svog prijatelja Valtera Materna, koji se i dalje klati na prstima, bez čarapa, u cipelama na vezivanje, drži desnu ruku visoko i daleko pred sobom, dok levom rukom vesla i pokušava da sačuva ravnotežu.

U međuvremenu – jer dok se Valter Matern klati na jednoj nozi i brine se za svoju ravnotežu, dok jesu Visla i mačka, miševi i skela, pas i sunce, dok perorez pada prema reci, u Braukselovom rudniku sišla je jutarnja smena, izašla je noćna smena i otišla na biciklima, čuvari skloništa su zaključali skloništa, vrapci u olucima počeli su dan... Amzel je tada uspeo da pomoću jednog kratkog pogleda i uzvika

koji mu je sledio, poremeti jedva sačuvanu ravnotežu Valtera Materna. Istina, dečak na vrhu nasipa Nikelsvaldea nije pao, ali je ipak tako divlje počeo da se ljulja i da se spotiče da je izgubio iz vida svoj perorez pre nego što je ovaj dodirnuo tok Visle i postao nevidljiv.

„Hej, škripaču!“ viče Amzel. „Opet si škripao zubima, je li, i bacao se ko pre?“

Valter Matern, koga su ovde oslovili kao škripača, stoji širokonog sa ravnim kolenima i trlja dlan svoje desne ruke, koja još pokazuje vreli otisak peroreza u negativu.

„Video si, bre, da sam morao da se bacam, šta pitaš.“

„Mogo si da bacaš i celak.“

„A ako nisam imao celak?“

„Šta se onda bacaš, kad nemaš celak?“

„Da sam imo celak, bacao bih se celakom, jasno?“

„Da si poslo Zentu, donela bi ti celak, znaš.“

„Posle svako može da sija, što nisi poslao Zentu. Pošlji mi macu kad lovi miševе.“

„A čime si se bacao kad celak nisi imo?“

„Šta pitaš? Nečim tako nečim. Sam si video.“

„Si se bacao mojom čakijom.“

„Bila je moja čakija. Nema uzimala-davala. A da sam imao celak, bacao bih se celakom, a ne čakijom, jasno?“

„Da si reko da nemaš celak, reč samo, dobacio bih ti celak, kad ih ovde ima dosta.“

„Što melješ i zevaš, bilo pa prošlo.“

„Možda ću dobiti novu čakiju na Veliku Gospojinu.“

„Neću ja novu čakiju.“

„Ako ti dam, ‘ćeš da uzmeš.“

„Da se kladimo da neću?“

„Da se kladimo da hoćeš?“

„Da se kladimo?“

„Da se kladimo!“

Tad se klade rukujući se: husari protiv žiže, a Amzel pruža ruku sa pegama od sunca gore na nasipu, a Valter Matern pruža ruku, još sa otiskom od peroreza, dole i rukujući se dovlači Amzela gore, na vrh nasipa.

Amzel ostaje ljubazan: „Isti si ko tvoja baka u mlinu. I ta škripsi sa ono malo zuba što još ima. Samo se ne baca. Zato bije kašikom.“

Amzel je na nasipu nešto manji od Valtera Materna. Dok govori, palcem pokazuje preko leđa tamo gde iza nasipa leži selo Nikelsvalde i vetrenjača Maternovih. Amzel dovlači na vrh nasipa svežanj letvi, motki, iscedenih krpa. Svaki čas mora da diže ruku do ruba šlema. Skela se privezala za gat Nikelsvaldea. Čuju se dva teretna vagona. Zenta je sve veća, sve manja, sve veća, približava se crna. Opet struja pronese sitnu crknutu živinu. Širokoramena proteče Visla. Valter Matern uvija desnu ruku u donji iskrzani rub pulovera. Zenta stoji na svoje četiri noge između jednog i drugog. Njen jezik visi levo iz gubice i trza se. Ustremila se pogledom na Valtera Materna, jer on zubima. To ima od svoje babe, ona devet godina sedi nepomično na stolicama i samo beonjačama.

Sad odlaze: različito veliki na vrhu nasipa, idu ka keju skele. Kučka crna. Pola koraka napred: Amzel. Za njim: Valter Matern. Vuče Amzelove prnje. Iza tog svežnja, dok ono troje na nasipu postaju sve manji, trava se polako opet uspravlja.

PETA JUTARNJA SMENA

Brauksel se, dakle, kao što je bilo predviđeno, nagao nad hartiju, dok su se i ostali hroničari takođe pravovremeno

nagli nad prošlost i počeli da zapisuju, a on je učinio da Visla poteče. Još ga je zabavljalo da se tačno priseća: pre mnogo godina, kada je dete došlo na svet, ali još nije umelo da škripi zubima jer je došlo na svet bezubo kao sva deca na svetu, Maternova baba je nepomično sedela na stolici u svojoj sobi, već devet godina mogla je da pokreće samo beonjače i da frflja i mrmlja.

Ta soba bila je iznad kuhinje, imala je jedan prozor prema tremu, kroz koji se mogao posmatrati rad posluge, imala je drugi prozor pozadi, prema Maternovoj vetrenjači, koja je bila originalna vetrenjača na stubovima; bila je tu već stotinu godina. Maternovi su dali da se sagradi još godine osam stotina petnaeste, nešto posle osvajanja grada i tvrđave Gdanjsk zahvaljujući pobedonosnom ruskom i pruskom oružju; Avgust Matern, deda babe koja je nepomično sedela na stolici, uspeo je da za vreme duge i bez mnogo volje vođene opsade obavlja dvostruku trgovinu: s jedne strane je za dobre talire konventa u proleće počeo da fabrikuje opsadne merdevine; s druge strane umeo je za obične talire i za još bolju brabantsku valutu da ukrijumčari u tvrđavu pisamca u kojima je saopštavao generalu grofu De Odeleu da je ipak čudno što Rusi već u proleće, kada se ne mogu brati jabuke, naručuju merdevine u velikim količinama.

Kada je najzad guverner grof Rap potpisao kapitulaciju tvrđave, Avgust Matern je u svom zabačenom Nikelsvaldeu prebrojao danske pare i dvotrećinke, rublje, čija je vrednost brzo rasla, hamburške marke, obične talire i talire konventa, vrećice sa holandskim guldenima, kao i sveže nabavljene gdanjske papire, došao do zaključka da je dobro snabdeven i odao se slasti ponovne gradnje: dao je da se stari mlin, u kome je, kažu, prenoćila kraljica Lujza posle poraza Pruske, onaj stari mlin čija su krila prvo stradala sa morske

strane za vreme jednog danskog napada, zatim za vreme jedne noćne bitke i juriša dobrovoljačkog kora kapetana De Šambira, poruši osim malja, koji se pokazao da je još uvek od dobrog drveta, i oko starog malja sagradio je novu vetrenjaču, koja je još uvek čvrsto stajala na svojim temeljima kada je baba Matern morala čvrsto i nepomično da sedne na stolicu. Ovde Brauksel, pre nego što bude kasno, želi da naglasi da Avgust Matern svojim delimično mučno, a delimično i lako nabavljenim sredstvima nije samo sagradio novu vetrenjaču na stubovima nego je i u Štegenu, gde je bilo katolika, poklonio Madoni kapelicu, koja je, istina, bila bogato pozlačena, ali niti je izazvala spomena vredna hodočašća, niti je stvarala čuda.

Katolicizam porodice Matern zavisio je, kao što to i pri-
stoji mlinarskoj porodici, prvenstveno od vetrova, a pošto u Verderu uvek duva upotrebljivi vetrić, i Maternova vetrenjača je radila preko cele godine i nije dozvoljavala prekomerno posećivanje crkve, što bi moglo da razljuti menonite. Samo su krštenja i pogrebi, venčanja i najveći praznici odvodili deo porodice u Štegen; osim toga, jedanput godišnje, povodom poljske litije u Štegenu na Telovo, mlin, malj sa svim zaglavcima, grede, sanduk sa brašnom, glavni stub, temelji, a naročito krila bili bi poštropljeni svetom vodicom i primili blagoslov; luksuz koji Matern sebi nikad ne bi mogao dozvoliti u selima Junkeraker i Pazevark, gde su živeli grubi menoniti. Ali menoniti sela Nikelsvaldea, koji su sejali žito na masnoj zemlji Verdera, bili su menoniti finije vrste, imali su, dakle, dugmad, rupice i prave džepove u koje se moglo ponešto i staviti. Samo je ribar i sitni zemljoradnik Simon Bajster bio pravi menonit sa kopčama, grub i bez džepova; zbog toga je iznad njegove šupe za čamac visila obojena drvena ploča, na kojoj je izvijenim slovima pisalo:

*Sa kukicama i kopčama:
Dobri bogo će da spase.
Sa dugmetima i džepovima:
Nosice đavo, zna se.*

Ali Simon Bajster ostao je jedini seljak iz Nikelsvaldea koji svoje žito nije davao u katolički mlin, nego ga je nosio u Pazevark da se melje. Ipak nije sigurno da je baš on podgovorio onog propalog muzara iz Frajenhubena trinaeste godine, nešto pred početak velikog rata, da pomoću kojekakvih prnja zapali Maternovu vetrenjaču na stubovima. Već je pucketalo pod maljem i drvenim temeljima, kada je Perkun, mladi ovčarski pas mlinarskog radnika Pavela, koga su svi zvali Paulhen, crn i sa ispruženim repom počeo da sve uže kruži oko brežuljka, mlina i malja i da svojim suvim lavežom isteruje mlinarskog radnika i mlinara iz kuće.

Pavel ili Paul doneo je životinju iz Litvanije i na zahtev je pokazivao neku vrstu pedigrea, iz koga je svako mogao da vidi da je Perkunova baba s očeve strane bila jedna litvanska, ruska ili poljska vučica.

I rodi se od Perkuna Zenta; i Zenta rodi Harasa; i rodi se od Harasa Princ; i Princ uđe u istoriju... Ali zasad Maternova baba i dalje nepomično sedi na stolici i može da pokreće samo beonjače. Ne učestvujući ni u čemu, mora da gleda šta radi snaja po kući, šta radi sin u mlinu i šta radi ćerka Lorica sa mlinarskim momkom. Ali momka odnese rat i Lorica poremeti umom: otada neprekidno u kući, u povrt-njaku, u mlinu, na nasipima, u koprivama iza Folhertove pojate, ispred i iza peščanih sprudova, bosonoga na plaži i sred kupina u šumi iza plaže traga za svojim Paulhenom – o kome nikada neće saznati da li su ga Prusi ili Rusi oterali